

Fig. 1. Moltrup. Ydre, set fra nordvest.

E. M. 1951

MOLTRUP KIRKE

HADERSLEV HERRED

Kirken, der var viet den herhjemme lidet kendte helgen *S. Chrysogonus* (sml. Chrysogonusfiguren fig. 7) har, så vidt det kan ses, samme historiske forhold som sit anneks, Bjerning; i cathedricum betalte den 12 sk. og betegnedes (ligesom Bjerning, Åstrup og Grarup) som et kapel 1406, da Slesvigbispen Johannes Skondelev skænkede den til kapitlet i Haderslev¹. Denne gave bekræftedes 1473 af bisp Niels, der samtidig eftergav den fattige kirke, hvad den skyldte i cathedricum². Ved reformationen blev også den et hertugeligt patronat, men overgik efter hertug Hans' død 1580 til kongen, der senere besatte kaldet direkte gennem tyske kancelli.

Om et *sagn* knyttet til Chrysogonusfiguren, se p. 546.

Kirken ligger på en lille højning i sognets sydøstlige del. Kirkegården, der 1870—71 udvidedes mod nord³, hegnes for den gamle dels vedkommende af svære, indvendig delvis jorrdækkede stendiger, sat af store og små kampesten uden bindemiddel, men ifølge regnskaberne omsat på store strækninger; om-

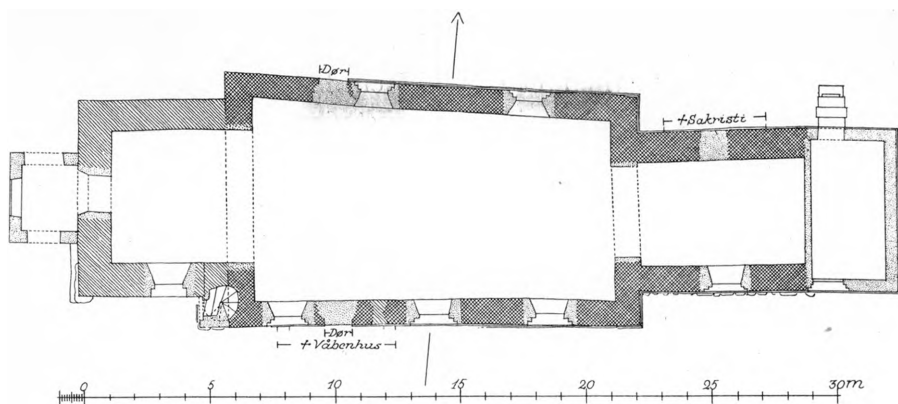

Fig. 2. Moltrup. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1951.

kring udvidelsen er diget af kløvede sten fra det gamle, nedrevne norddige. Kirkegården planeredes 1839⁴, og 1862 plantedes der langs digerne en række linde⁵, af hvilke de fleste står endnu. I østdiget, nær det gamle nordhjørne, er der en køreport flankeret af to fodgængerlåger og i nordmuren ud for tårnet en låge, alle med glatte granitstolper og nygotiske støbejernsdøre fra 1842(rgsk.).

†Kirkerist leveredes 1666 til kirken (rgsk.).

Kirken består af romansk kor og skib, gotisk tårn, sakristi ved korets øst-ende fra 1728, våbenhus vest for tårnet fra 1844—45 samt trappehus, delvis indbygget i skibets sydvesthjørne, fra samme år. Et våbenhus foran syddøren blev nedrevet efter 1844, og et sakristi på korets nordside er ligeledes borte. Kirken har ganske lille afvigelse til nord.

Den romanske del, af hvilken koret udmærker sig ved sin længde og skibets nordmur ved sin skævhed (murens indvendige flugt rammer i vest det punkt, den udvendige murflugt burde have truffet), er udvendig sat af ret store (indtil 140 cm lange) velhugne *granitkvadre* i 30—45 cm høje skifter, indvendig af *rå kamp*; koret har sokkel med hulet kantprofil, skibet en dobbeltsokkel, et skifte med rundstav over et med skråkant (p. 257, fig. 17); det nederste skifte er nu næsten jorddækket. Den romanske murhøjde, der synes at have været ens for kor og skib, er knap 4 meter. Af oprindelige enkeltheder ses udvendig to tilmurede vinduer, eet midt i korets nordmur og eet i skibets sydmur, øst for døren, begge med monolit overligger og sålbænk; korets vindue måler ca. 100 × 50 cm, skibets knap. 120 × 70, og deres underkant sidder henholdsvis 2,3 og 2,57 m over de respektive sokler. Fra andre romanske vinduer stammer flere kvadre: en overligger findes i præstegårdshaven, en sålbænk (vinduesbredde 72) er anbragt i trappen til (den nuværende) præstedør, en stump ligger foran våbenhusdøren, en smigsten sidder i tårnets østvæg i mellemstokværket, og her, i nordvæggen, ses også en påbegyndt sålbænksten; de fleste vinduer blev sikkert ødelagt ved den store modernisering af kirken

1844—45 (jfr. nedenfor). Af døre synes kirken fra første færd at have haft tre, idet en lige overdækket, tilmuret dør (105 cm bred, 170 høj over sokkel) på korets nordside må være en oprindelig præstedør, da de velbevarede karmsten og overliggeren er af granit. Også mands- og kvindedørene i skibet, 115—117 cm brede, er bevarede, den første med halvcirkulært tympanon, hvis let forsænkede felt af samme form indrammes af en flad rundstav, den sidste med rundbuet kilestensstik; begge døre er tilmurede, kvindedøren allerede i gotisk tid, og deres indre udformning kan ikke ses.

I det *indre* står kor og skib med delvis afrettede vægge; korets østmur er helt nedrevet, og det samme gælder største delen af triumfmuren, der dels synes at have været sat af kvadre, dels af rå kamp. Af de tre taggavle er kun skibets vestre, af rå kamp, bevaret til knap et par meters højde. Skibet har altid stået med fladt loft, og det i regnskaberne 1711 nævnte »gamle, brækfældige, formollede egeloft på 12 fag« (rtk.) har måske været det oprindelige.

Ændringer og tilføjelser. Muligvis allerede før 1400 blev skibets vestre taggavl — og hermed vel også den østre og korets gavl — delvis ommuret med store, meget hårdtbrændte tegl, som dels er lagt i polsk skifte, dels meget uordentligt formuret med brug af enkelte munketagsten; hvor fugerne kan bestemmes, er de glat skårne, nærmest ryggede, men de fleste er ret forvitrede. Samtidig hermed fik skibet nyt tagværk, hvis kip har ligget ca. een meter over det nuværende tags rygning. Korets tag er sikkert blevet forhøjet ved samme lejlighed, og årsagen har formodentlig været, at rummet på dette tidspunkt blev dækket med den hvælving, som blev nedtaget 1944, og som første gang er omtalt i regnskaberne under året 1711 (rtk.).

Det sikkert sengotiske *tårn*, hvis nøjagtige alder og udseende nu ikke mere kan fastslås på grund af de idelige om- og skalmuringer — det må dog være yngre end den just nævnte ommuring af vestgavlen — er over en kampestenssyld bygget dels af kvadre fra den nedbrudte vestgavl, dels af rå kamp og munkesten. Om de romanske vinduessten i mellemstokværket, se foran p. 539; sammesteds findes også en dørstolpesten med kegleagtigt udboret hul.

Allerede i de tidligste regnskaber, 1567, hører vi, at »de Thorn wurde ... vp datth nye gekledeth«, og få år senere, i 1581, udbetaltes et relativt stort beløb til kirkens nødtørft og »am nien torn vorbuwet« (rgsk.); alt tyder på, at et stærkt forfaldent tårn er blevet så gennemrestaureret, måske endda forhøjet, at det derefter omtales som det nye tårn. I denne forbindelse kan også nævnes, at der 1583 anskaffedes en ny klokke (sml. p. 548). Tårnrummet står nu med fladt loft, men en ottedelt hvælving blev nedtaget 1882⁶. Adgangen til mellemstokværket, der synes at have været betydelig lavere, foregik til 1844—45 ad en stige, »hvor intet menneske næsten kunde komme op«⁴; væggene i mellemstokværket, der til hver af de frie sider har en fladbuet, lige gen-

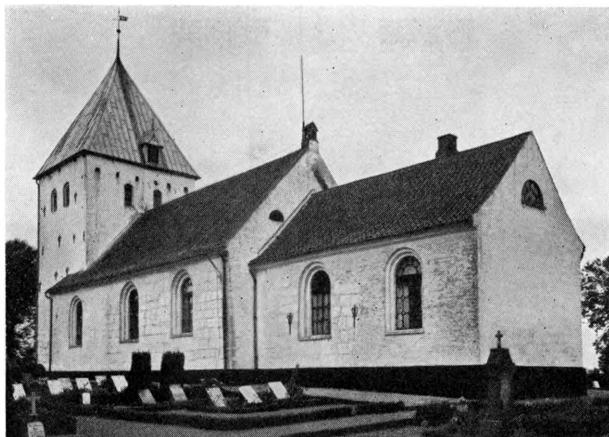

Fig. 3. Moltrup. Ydre, set fra sydøst.

E. M. 1951

nemløbende, nu tilmuret åbning, er udført af munkesten og kampesten, de sidste med bredt udstrøgne fuger, hvori der er indtrykket mange små sten og teglstensstumper; kampestensmurværket er anvendt på ret store flader omkring skibets tynde taggavl, der, som nævnt, er af tegl, således at tårnets østmur er kraget ud over denne på den vestre side. I murene ses flere bjælke- og bomhuller, og lidt over det nuværende gulv ligger et nord—sydgående, sikkert oprindeligt ankerbjælkelag af eg; til skibets loft er der adgang gennem en rådt brudt åbning, som er gjort lavere i ny tid, formentlig ved hvælvets fjernelse. Klokkestokværket, hvis gulv nu ligger lidt over underkanten af de små, lige gennemløbende, fladbuede glamhuller, hvoraf kun de søndre er falsede udvendig, har i øst, lidt under bjælkelaget, en række bomhuller, hvoraf de nærmest hjørnet er diagonalstillede; til de andre sider er bomhullerne tilmuret. Udvendig, over glamhullerne i øst og nord, er der en frise af små, kun et par centimeter dybe, aftrappede blændinger og i nord, delvis under det vestre glamhul, en patriarkalkors-blænding, en lodret stav med to lige lange, vandrette tværstave.

Sakristiet, der ifølge regnskaberne er opført 1728 (rgsk.), er rejst i forlængelse af det i forvejen lange kor; ved denne lejlighed er hele østmuren nedbrudt og sikkert også det gamle sakristi på nordsiden (sml. nedenfor). Det er opført af Flensborgsten over en hulkantet granitsokkel svarende til korets og med strømskifter langs gavltrekanten, der ommuredes 1844—45⁷; rummet får lys gennem et senere ændret sydvindue og har en enkel, retkantet dør i nord; det indre har fladt loft.

Våbenhuset ved tårnets vestside må efter regnskaberne at dømme være opført 1844—45⁷; materialet er munkesten i krydsskifte, formodentlig fra et *†*våbenhus (sml. ndf.). Det har et halvcirkulært vindue i vest og døre i syd og

nord; der er adgang til tårnrummet gennem en samtidig dør (udvidet 1894)³. Gavlen ommuredes allerede 1870³.

*Trappehuset*⁴, som er samtidigt med våbenhuset, er opført i hjørnet mellem skib og tårn, og trappen er rå indhugget i skibets sydvesthjørne, uden at der er gjort noget større forsøg på at skalmure den afdækkede pakmur. Til trappen er der adgang gennem en rundbuet, udvendig falset underdør i vest, og i syd-muren er der indsat et »flaskebundsvindue«, der giver lys til trappen, som udmunder gennem en rå brudt åbning i mellemstokværkets sydøsthjørne.

Det tidligere *†sakristi*, der sikkert har været en sengotisk bygning, har efterladt sig spor af mure og taggavl på korets nordside; det har været ca. 4 m bredt, ca. 1,9 m højt (over korets sokkel), og tagets rygning har nået korets gesims. Adgang har der været gennem den p. 540 omtalte romanske præstedør.

Det *†våbenhus*, der har ligget foran kirkens syddør, og som blev nedrevet 1844—45⁷, var sengotisk eller muligvis noget yngre, eftersom murene kun synes at have haft en tykkelse på ca. 50 cm; af sporene på skibet fremgår, at bredden var 4—4,5 m, og at taget, der ifølge regnskaberne (1711 (rtk.), 1816) var teglhængt, nåede op til skibets gesims.

Hele kirken har ifølge regnskaberne gennemgået flere store istandsættelser, dels, som allerede nævnt, i 1567 og 1581, dels 1653, 1752, 1788 (dette årstal findes på tårnets vestside mellem mange jernankre), 1816, hvor der var store reparationer på tårnets syd- og vestside (vel skalmuring), 1829, da skibet fik gesims og nyt tagværk i »passende« højde, ligesom den østre gavl aldeles måtte nedbrækkes og på ny igen opmures⁴; hermed må menes skibets østgavl, der ved denne lejlighed må have fået sine strømskifter. 1844—45⁷ gennemgik kirken en meget stor restaurering. Foruden nedrivning af det gamle våbenhus, opførelsen af det nye og trappehuset, nedtog man korets østgavl og genopmurede den med strømskifter; korets hvælv, der var så svagt, at det var ved at falde ned, blev fjernet og erstattet af et gipsloft; samtidig har man sikkert nedtaget korbuens bueslag og gjort åbningen rektantet. Desuden ændredes alle vinduer, idet de tidligere afløstes af de nuværende nygotiske støbejernsvinduer; endelig blev tagene belagt med blå tagpander, da bly på een del og tagspån på en anden ikke så godt ud. Menigheden, der under byggearbejderne havde holdt gudstjeneste i skolen⁷, kunne nu flytte ind i en helt moderniseret kirke; tilbage stod egentlig kun, at det middelalderlige tårnhvælv udskiftedes for et gipsloft, og dette skete, som omtalt 1882 for at skaffe plads til orglet, og formodentlig er tårnbuen på dette tidspunkt blevet ommuret. 1909—10 blev kirken igen hovedrestaureret (N. Jürgensen, Haderslev). Man genopførte kor-buen i dens oprindelige form; gipslofterne i skib og kor, som det havde kostet så meget besvær at holde, måtte nu vige³, i skibet for det gamle, i koret for et nyt bjælkeloft, begge med bjælkerne indklædt i profilerede brædder og loftet

Fig. 4. Moltrup. Indre, set mod øst.

E. M. 1951

inddelt i kassetter. Samtidig blev korgulvet, der 1898 var hævet to trin — skibet fik da cementgulv³ — lagt med ottekantede gule og firkantede sorte fliser.

Korets og skibets *tagværker*, der 1829 blev gjort en del lavere (jfr. foran), er hovedsagelig af fyr, tårnets af gammelt eg, omsat og suppleret med fyr i nyere tid.

Kirken står nu med hvidkalkede mure og — siden 1870³ — med sorttjæret sokkel; tegltagene stammer fra 1844⁷, mens tårnet har blytag (fornyet 1875³, blytækkerårstal), ligesom også de fire små kviste forneden er blytækte. 1711 (rtk.) stod koret helt og skibet delvis tækket med bly (fem fag på sydsiden var af tegl); 1829 udskiftedes skibets bly med tegl⁸, men det fremgår dog af ovenanførte, at der endnu 1844 fandtes rester af spåntag⁷ (1661 omtales spåntækkerarbejde (rgsk.)). Gulvene er de samme som i 1844, loftbjælkerne er staf-feret med en bølgeranke.

Vindfløjen, med dragehoved, bærer årstallet 1875.

Et *solur* af kalksten over våbenhusets søndre dør er fra 1846 (rgsk.).

†*Kalkmalerier*. 1946 fremkom der spredte rester af kalkmalerier i rødbrun farve på triumfvæggen og på korets sydmur, antagelig fra gotisk tid og mulig-

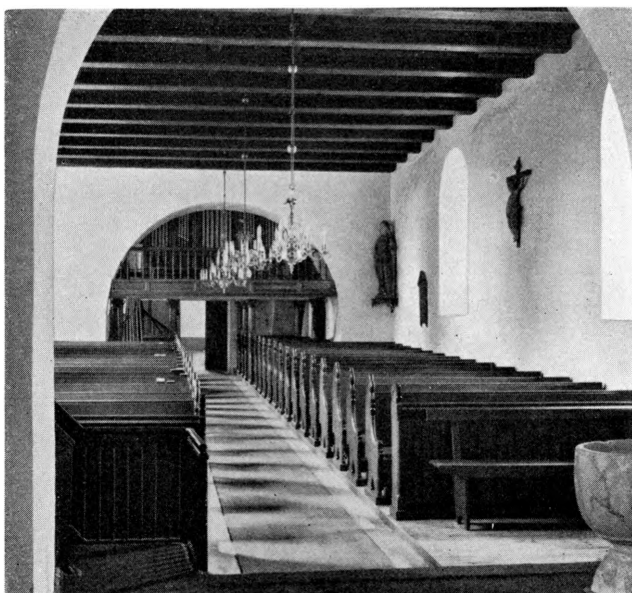

Fig. 5. Moltrup. Indre, set mod vest.

E. M. 1951

vis rester af en billedlig fremstilling; men alt var så sparsomt, at der ikke kunde komme en helhed ud af det, og væggene overhvidtedes derfor. Også 1909 omtaltes spor af ældre malerier, af hvilke der indsendtes en (nu ukendt) skitse til Landeskonservators Archiv⁹. 1910 blev væggene i kor og skib strøget med kaseinfarve og dekoreret af malermester C. Hartwig i Haderslev³, bl.a. kvadrering under en bølgeranke forneden på skibets vægge og under lofterne en frise i romansk smag; alt dette er nu fjernet.

INVENTAR

Alterbordet består af glatte brædder og dækkes af et rødt *klæde* med guld-kors (de i regnskaberne tidligere nævnte *†alterklæder*, 1771¹⁰ etc. var også røde).

Altartavle fra 1610—20, ganske svarende til Bjernings tidligere *†tavle* (p. 318) og meget beslægtet med Jegerup (Gram hrd.) fra 1620. Den tilhører landsdelens almindelige type med storstykke og frie sidestykker. Storfeltet, hvis ramme har profiltandsnit, flankeres af smalle fyldinger, og foran disse står glatte, korintiske søjler, hvis prydbælter har bosseret beslagværk; postamentfremspringene er svungne og har beslagværk med volutter, postamentfeltet er glat og frisen gennemløbende. Storstykket krones af en stor trekantgavl med nedhængende tungebort og skæve tandsnit inden for skråsiderne omkring et stort englehoved. Sidestykkerne hviler som ved andre tavler af denne type påorstykkets forlængede postamentbjælke, og herunder tjener en volut som

Fig. 6. Moltrup. Altertavle (p. 544).

E. M. 1951

hængestykke; i øvrigt optages de helt af en arkade med omløbende, kanneleret rammeværk afbrudt af store ædelstensbasser; bueslaget er kun markeret ved en smal liste med en ædelstensbosse som »slutsten«, og i hjørnerne er der stiliserede planter omkring en bosse. De smalle, kartoucheagtige vinger med (nyere) drejede spir er skåret i eet med rammen; de ligeledes kartoucheagtige topstykker har midtroset og (nyere) topspir. Tavlen står nu med en egetræs-ådring, der sikkert er udført af Hans Magnussen, Haderslev 1890³, og repareret efter 1919¹¹, og ham skyldes også restaureringen af de tre malerier (olie på træ) efter nederlandske forbilleder, i storfeltet nadveren, i nordre sidefelt Isaks ofring og i søndre Moses og kobberslangen, en restaurering der har berøvet malerierne det meste af deres tidspræg. Under de nuværende indskrifter i postament- og frisefelter skimtes ældre fraktur, nadverordene i postamentfeltet.

En †sidealtertavle for kirkens værnehelgen *S. Chrysogonus*¹² beskriver S. Abild-Danmarks Kirker, Haderslev amt

gaard 1775 således: Et lidet katolsk alter med fløjdøre, hvori står et harnisket billede med kappe hængende over højre skulder; med højre hånd løftes kappen op ved højre knæ, og i venstre holdes et sværd. Håret er temmelig langt, ansigtet ungt og en hue lignende en hat på hovedet. Af dette sidealter er nu kun Chrysogonusfiguren (fig. 7), ca. 160 cm høj, bevaret i en uheldigt restaureret tilstand, idet ansigtspartiet synes fornyet ligesom skoens forparti, og i stedet for sværdet, der var i behold 1881¹³, har han nu en snoet stok, så han mest af alt ligner en herremand, der er ude at gå tur. Helgenen, som bærer en i siderne opkrammet baret over det lange, lokkede hår, der falder ned over ryggen, er iført rustning med langt skød og knæbeskyttere, korte jernhandsker, men rustningen skjules til dels af en lang kappe, der holdes sammen om halsen ved en dobbeltsnor. Den nuværende staffing, rød kappe med gult foer, grålig rustning, brun baret, gyldent hår og hvidlig karnation samt gloøjne, skyldes maler E. Dahl fra Haderslev, som 1885 restaurerede »der Krechelmand« og leverede den konsol³ — i renæssancestil — på hvilken den nu er opsat i skibets nordvestre hjørne. Er istandsættelsen end uheldig, har den dog reddet figuren, der i mange år havde ligget henslængt på kirkens loft. Af beboerne i sognet kaldtes figuren for »Creysel-Mand for han haver været Eyere af Creyssel« (inventarium 1771)¹⁰. Borgen Kressel, nu kun bevaret som et voldsted, Kresselvold, i nordre udkant af Bramdrup præsteskov, stammer sikkert fra den tidlige middelalder. Muligvis har denne folketradition givet anledning til figurens nuværende udseende og er grunden til, at den er forsynet med stok i stedet for sværd.

Altersoll). *Kalk* 1720, svarende til Aller 1712 (p. 267) o.a., 19 cm høj, med pånittet krucifiks. På fodens overside graveret kursiv: »A. Fischer Præpositus, A. Brun Past. Anno 1720 den 16. Decemb.« Under foden: »W. 75 lod«; under fodpladen mestermærke, to sammenskrevne M'er, for Mathias Mogensen, Haderslev (Bøje 1573). *Disk* fra o. 1775, med graveret cirkelkors og mestermærke CO, for Claus Otzen, Haderslev (Bøje 1580). 1911 købtes i dr. Ernsts Kunstanstalt für Kirchenschmuck i Berlin en *vinkande* af sølv nr. 117 A og en *oblatæske* nr. 184 »für 150—200 Hostien«³, på begge graveret: »Sumptibus fabricae ecclesiarum praepositurae Haderslebiensis 1912« (»på bekostning af Haderslev provstis kirkekasse«). En *vinkande* og en *oblatæske* af porcelæn, sorte, fra Bing og Grøndal, o. 1840, er ude af brug.

Sygekalk fra 1773, 11 cm høj, temmelig nøje svarende til Åstrup (p. 531) o.a., med sekstunget fodplade, sekstunget fod opdrevet i to afsæt, sekskantet skaft, midtdelt, riflet knop og halvkugleformet, let udsvajende bæger, nu forstærket forneden. På bægeret er indprikket kursiv: »In usum Pastorum Ecclesiarum Moltr. et Bierning 1773« (»til brug for præsterne ved Moltrup og Bjerning kirker«). Under fodpladen to gange gentaget mestermærke for Otzen,

som ovenfor. *Disk* med graveret cirkelkors og samme stempel. Til sættet har hørt en *vinflaske* med oblatskruegemme, men mens det sidste vistnok er bevaret, er vinflasken fornyet 1806⁴, så den nu ikke passer til bægerets størrelse. Samtidigt læderfuttal, formet efter indholdet.

Alterstager i barok fra 1662, noget beslægtet med Abild (Tønder amt), 28 cm høje, med hvælvet fod- og lydeskål, den sidste med firpasformede gennembrydninger og fire runde huller, muligvis til lysepiber; midtdelt, ægformet skaftknop. På foden indslåede versaler: »Hans Giseman-Sitzel H. Niels Kundichs [sognepræsten Nicolaus Køndig] Dochter 1662«. — Desuden ejer kirken fire messingstager af gotisk form, hvilende på løver, købt i Berlin, de to 1870³ (se fig. 8). I inventariet 1771 omtales en flysestage af jern¹⁰.

**Røgelsekar*, middelalderligt, indsendt 1834 til Nationalmuseet, hvor det nu befinder sig blandt de uidentificerede kar. Det beskrives i protokollen (nr. 3357) som et udmærket stort kar fra det 14. ell. 15. årh., uden fod, overdelen af form som en kirke, der ender i et kors.

†*Messeklokke*. 1668 omtales bedeklokken og igen 1742 (rgsk.); da inventariet 1771¹⁰ kun nævner een klokke i tårnet, må der være tale om en messeklokke, som sikkert har været anbragt under korhvælvet.

For udlån af †*brudesmykket* modtog præsten ifølge inventariet 1771 1 rdl.¹⁰.

Alterskranke, vistnok fra 1878³, med støbejernsbalustre formede som træer.

Døbefont, romansk, af granit. Den ganske enkle, udbugende kumme, tv. 58 cm foroven, har ingen mundingsprofil og kun en smal rundstav ved overgangen til skaftet. Foden er firkantet med affasede hjørner og en svag rundstav foroven. Intet afløb. Højde 81 cm. Font og fod er gråmarmorerede med oliefarve. *Dåbsfad*, o. 1575, af sydtysk arbejde, 39,5 cm i tv., med ganske smal rand. I bunden ses fremstillingen af syndefaldet inden for en ring med minuskler og her udenfor en ring med majuskler, alle prydbogstaver uden mening.

Fig. 7. Moltrup. S. Chrysogonus (p. 546).

El. M. 1951

Fadet hviler nu i en moderne bladsmykket ring af eg. På et ældre fotografi i Nationalmuseet (før 1909) ses et fladt, hvælvet $\dagger$ fontelåg af metal på fonten.

$\dagger$ *Korbuekrucifiks*. I inventariet 1771 nævnes to trækrucifikser¹⁰. Nu findes kun et lille krucifiks med en fladbrystet, tykmavet figur, ca. 80 cm høj (samtidigt med og fra samme værksted som Bjerning p. 328), ophængt på skibets nordvæg. Claudi-Hansens indberetning 1910 nævner et »godt, gotisk procesionskors«.

Prædikestol i barokstil, men fra o. 1880¹⁴ og af samme snedker som $\dagger$ Bjerning (p. 328), til hvilken den ret nøje svarer. Samtidig trappe og himmel. Stolen flyttedes 1888¹¹. Stol og himmel står nu med egetræsmaling og lidt guld, en staffering, den har fået efter 1919¹¹. Den har afløst en staffering ved maler Magnussen i Haderslev fra 1889³ med stående evangelister i storfelterne og indskriftskartoucher i postamentfelterne.

Stolestaderne er fra 1898, fra N. Jürgensens Baugeschäft, Haderslev³.

En enkel *skammel* med indskåret: KES 1694 benyttes af organisten.

I præsteværelset, bag koret, står et lille *egetræsbord* fra 1700'erne, med stor skuffe, hvis oprindelige nøgleblik er bevaret; egetræsådræt.

Præsterækketavle med præsternes navne og data efter reformationen, anskaffedes 1864⁷.

Et *arkivskab*, som købtes 1765 (rgsk.) har plads i præstegården.

Orgel fra 1882, leveret af Marcussen, Åbenrå³; det står på et pulpitur, der udvidedes 1892 til brug for sangerkoret³. Pulpituret hviler på 11 glatte søjler med korintiske kapitæler af støbejern.

Klingpung, nu uden pose, med ring og skaftholder af messing; købt i Berlin i slutningen af 1880'erne. En klingpung omtales første gang i regnskaberne 1654, da der anskaffedes en for 12 sk. samt en lille klokke for 6 (rgsk.).

Klokke, støbt 1698 af Claus Asmussen¹⁵ i Husum, med hvem der dette år sluttedes kontrakt¹¹ (324 mk. 10 sk.) om omstøbningen af den gamle klokke (fra 1583¹⁶), der var revnet. Indskriften, til dels defekt, er med versaler: »AOR MDCXCVIII imperante Daniæ rege Christiano V præfecto Conrado comite de Reventlov, præposito M. M ... pastore Andre ... campanam h .. Husum f. Nicolaus Eras ...«, og på den modsatte side: »Verbum Domini manet in æternum« (»i året 1698, da Christian 5. var Danmarks konge, Conrad greve af Reventlow forstander, M. M. [magister Michael Stichelius] provst og Andreas [Petersen Arnkiel] præst, støbte C.A. denne klokke i Husum. — Herrens ord bliver i evighed«). Om klokkehalsen tre ornamentborter, øverst en rad af stærkt fligede, store akantusblade i trekantfelter, herunder en bort, hvor modstillede pelikaner, der hakker brystet til blods for at fodre deres unger, veksler med laurbærkranse, hvori englehoveder, og nederst en rig bort af symmetrisk bladværk med frugtbundter, hvor vindrueskler er overvejende. Hovedind-

skriften står i en kuglestavramme, mens den korte indskrift står på legemets modsatte side over en krucifiksgruppe, hvis Johannesfigur nu er faldet af; på hver side af korset er der desuden to medailloner med englehoveder som de ovenfor nævnte. Hankene har store skæggemasker. Klokken er nu sølvbronzeret. Tvm. 93 cm.

Gammel *klokkestol* af eg, fritstående; ny ophængning 1946.

GRAVMINDER

På skibets loft ligger talrige begravelsesskjalde af blik.

Gravsten. 1) O. 1823. Peter Petersen, fordum sognepræst her i Moltrup og Bierning i 41 år, født på Føhr 7. okt.

[præsterækketavlen har 21. sept.] 1749, død 29. juni 1823; herefter opbyggelige ord. Ølandsk kalksten, 147,5 × 72,5 cm, med fordybet kursiv. På kirkegården nord for koret.

2) O. 1859. Anna Eleonora Petersen, født i Hørup på Als 2. okt. 1750, død i Moltrup 2. aug. 1800, 49 år og 10 mdr. gammel, samt Kierstina Iacobina Petersen, født Bondesen, født i Moltrup 28. nov. 1773, død 17. april 1859. Herefter opbyggelige ord. Udstyr, mål og plads som foregående.

Kirkegårdsmonumenter. O. 1846. Gravsten med marmorkors. Sandemand Las Iwersen, født i Mastrup 28. maj 1792, død i Bramdrup 13. juni 1846. — <Kathr. Dorte Iwersen, født Peders(en), født i Bramdrup 23. juni 1792, død sammesteds 19. dec. 1856>. Skriveskrift. Firkantet sandstensblok, over plint, med indfældede marmorplader i for- og bagside, kronet af nu afbrudt marmorkors. Syd for skibet.

Støbejernskors. 1) 1842. Fru konferentsrådinde H. de Brink Seidelin, født Lædrer, død 9. april 1842. Gravskriften, med reliefbogstaver, versaler og skriveskrift, står på en støbejernsplade med symmetrisk bladværk i hjørnerne, foran korset, hvis tre arme ender i trepas; i korsskæringen er der stråler. På de vandrette korsarme står på forsiden: »Helligt være dit Minde elskte Moder«, på bagsiden: »Ei tabt kun gangen forud«. Nord for koret.

2—3) 1844 og 1857. Louise Cathinka Hertel, død 2. april 1844, 44 år gammel. Som foregående, men med stjerner i trepassene og kvinde med kors og

E. M. 1951

Fig.8. Moltrup. Alterstager 1870,1862 (p.547).

palmegren på den øvre arms for- og bagside og uden stråler. Sammen med dette står et kors over Theodor Christian Hertel, død 1857. Nord for koret.

1919. Mindesten for 12 i første verdenskrig faldne sognemænd.

KILDER OG HENVISNINGER

L A. Åbenrå. Haderslev provstearkiv: kirkeregnskabsbøger for Moltrup 1564—1847 (*rgsk.*). — Sager ang. de enkelte sogne. Moltrup og Bjerning 1650—1920. — Acta betr. Prediger u. Gemeinde. Moltrup og Bjerning 1889—1919. — Haderslev provstis fælles kirkekasse: regnskaber med bilag. Moltrup 1800—47. — Moltrup-Bjerning præstearkiv: af pakken Bb 5. 1738—1921. Sager ordnede i henhold til bekendtgørelse af 31. oktbr. 1892, lægget II 13. 1738—77 (Akten betr. das kirchl. Rechnungswesen und das Kircheninventar). — Sager til aktfortegnelsen II 9. 1805—64. Byggesager udtaget af Bb 5. — Ca. 1 Moltrup Kirchenbuch 1737—1819. — Visitationssager, slesvigske registratur nr. 125. Kirche zu Moltrup 1821—22. — Se i øvrigt arkivalier for Haderslev provsti i almindelighed p. 28. — Kirkeklokkecirkulære af 1918 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-Hansen 1910 og Harald Borre 1946 (kalkmalerier). Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller, Erik Moltke og Vibeke Michelsen 1951.

Haupt I, 369.

¹ Danske Atlas VII, 127. ² Repertorium nr. 3376. ³ Fælles kirkekasse: *rgsk.* med bilag 1870—1924. ⁴ Fælles kirkekasse: *rgsk.* med bilag 1800—47. ⁵ Præstearkiv: sager til aktfortegnelsen II 9 etc. 1805—64. ⁶ Fælles kirkekasse: *rgsk.* med bilag 1870—1924. ⁷ Fælles kirkekasse: sager vedr. ombygning etc. 1800—96. ⁸ General-superintendentens arkiv. Visitsberetninger etc. 1796—1883. ⁹ Landesamt für Denkmalpflege, Schleswig-Holstein. Tegninger og indberetninger fra R. Haupt. Her indberetn. fra sognepræsten 9. septbr. 1909. ¹⁰ Moltrup-Bjerning præstearkiv: af pakken Bb 5 etc. ¹¹ Provstearkiv: sager ang. de enkelte sogne etc. 1650—1920. ¹² En Chrysonusfigur findes også i Skrydstrup (Gram hrd.). ¹³ Moltrup-Bjerning præstearkiv: sager til aktfortegnelsen II 9 etc. ¹⁴ Måske fra 1877, da sadelmageren fik 48 mk. for »Polstern und Beschlagen der Kanzel« (note 3 ovfr.). ¹⁵ Skønt efternavnet i indskriften er latiniseret til Erasmi, er det dog Claus Asmussen, der er tale om, hvad der også fremgår af den endnu bevarede kontrakt (note 11 ovfr.). ¹⁶ Klokken kostede 300 mk.; den gamle solgtes for 36 mk. (*rgsk.*).

Fig. 9. Moltrup. 1783.